

تبیین انتظارات دانشجویان دکتری از اساتید راهنما در انجام رساله دکتری: یک تحلیل

محتوای کیفی

شهناز ریماز^۱، طاهره دهداری^{۲*}، لاله دهداری^۳

۱- دانشیار اپیدمیولوژی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران
۲- استادیار آموزش بهداشت، دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران
۳- دانشجوی کارشناسی ارشد آمار، دانشکده علوم ریاضی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۱/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۴/۲۵

چکیده

سابقه و اهداف: کیفیت تحقیق در دوره دکتری زمانی افزایش می‌یابد که اساتید راهنما بدانند دانشجویان چه انتظاراتی از آن‌ها دارند. هدف مطالعه حاضر تبیین انتظارات دانشجویان دکتری از اساتید راهنما در انجام رساله دکتری در قالب یک تحلیل محتوای کیفی (از نوع قراردادی) می‌باشد.

روش بررسی: تحقیق با طراحی کیفی بر روی ۲۲ دانشجوی دکتری فارغ‌التحصیل دانشگاه علوم پزشکی ایران در سال ۱۳۹۳ با استفاده از نمونه‌گیری مبتنی بر هدف انجام شد. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختارمند جمع‌آوری و به روش تجزیه و تحلیل محتوایی (از نوع قراردادی) تحلیل شدند. کلیه مصاحبه‌ها ضبط و پیاده شد و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. **یافته‌ها:** پس از تحلیل و کدبندی اطلاعات، ۳ مضمون اصلی شامل حمایت علمی (با ۶ طبقه شامل کمک به انتخاب موضوع، آماده‌سازی و ثبت پروپوزال، جمع‌آوری داده‌ها، نگارش رساله و دفاع از آن، فرایند پذیرش مقاله و مهارت‌های علمی مورد نیاز)، حمایت عاطفی-اجتماعی (با ۵ طبقه شامل رابطه استاد-دانشجو، توقعات عمومی از استاد راهنما، ویژگی‌های شخصیتی استاد راهنما، مهارت‌های شناختی-عاطفی مورد نیاز استاد راهنما و فعالیت‌های اجتماعی مرتبط با رساله) و آماده‌سازی شرایط و امکانات مورد نیاز (با ۲ زیر طبقه شامل حمایت مالی و دسترسی به منابع و امکانات داخل و خارج از دانشگاه) به‌عنوان انتظارات دانشجویان از اساتید راهنما ظهور یافتند.

نتیجه‌گیری: دانشجویان دکتری در روند انجام رساله به حمایت علمی، عاطفی، اجتماعی و مادی استاد راهنمای خود نیاز دارند. این انتظارات باید به اطلاع اساتید رسانیده شود.

واژه‌های کلیدی: انتظارات، نظارت، دانشجوی، رساله، مطالعه کیفی، تحلیل محتوایی قراردادی

* (نویسنده مسئول): تلفن: ۰۲۱۸۶۷۰۴۶۲۵، آدرس الکترونیکی: dehdarit@yahoo.com

ارجاع به این مقاله به صورت زیر است:

Rimaz SH, Dehdari T, Dehdari L. *PhD students' expectations from their supervisors: A qualitative content analysis*. Journal of Medical Education and Development. 2015; 9(4): 56-71

مقدمه

پژوهش در بعد دانشجویی، اصلی‌ترین نمود خود را در واحد پایان‌نامه/رساله نمایان ساخته و دانشجویان با انتخاب این واحد، قدرت ابتکار، اعتماد به نفس و پشتکار خود را با روح جستجوگر خویش در هم آمیخته و حاصل آن را در قالب پایان‌نامه/رساله ارائه می‌دهند (۱).

فرایند راهنمایی و نظارت، به عنوان یک جزء مهم برای انجام بهتر و اتمام به‌موقع پژوهش در دوره دکتری مطرح می‌باشد (۲). راهنمایی نامناسب استاد، نه تنها سبب کاهش انگیزه دانشجو برای انجام پژوهش می‌گردد، بلکه کیفیت پژوهش انجام شده را نیز به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد (۳) مطالعات انجام شده، وظایف متعددی برای استاد راهنما، از دیدگاه دانشجویان، مشخص کرده‌اند. این وظایف و مسئولیت‌ها عبارتند از ارائه حمایت‌های کافی (۴)، حساس بودن به زمان تکمیل پروژه، داشتن برخی صلاحیت‌ها (مانند آشنایی با پژوهش، تفکر انتقادی و غیره) (۵)، راهنمایی و نظارت بر مراحل انجام پایان‌نامه از انتخاب موضوع گرفته تا نوشتن نتایج اخذ شده (۶ و ۷)، خواندن دقیق نوشته‌ها و گزارشات دانشجو و دادن انتقاد سازنده برای پرورش ذهنی دانشجو (۸)، منعطف بودن، داشتن ذهن باز، داشتن صداقت و توانایی درک دانشجو (۹)، روابط مناسب و شفاف با دانشجو، تمایل به گوش دادن صحبت‌های دانشجو (۳)، وقت گذاشتن برای صحبت با دانشجو در مورد پژوهش و مراحل کار (۱۰)، اتخاذ سبک مناسب نظارت و راهنمایی با توجه به ویژگی‌های (مهارت‌ها، نگرش‌ها و انگیزه‌ها) متفاوت دانشجویان (۱۱)، تعادل در روابط با دانشجو، داشتن تجربه کافی در زمینه موضوع مورد پژوهش و تشویق دانشجو برای داشتن استقلال (۱۲).

مطالعات انجام شده در ایران اکثراً محدود به بررسی ابعاد صلاحیتی استاد راهنما (۱۳)، معیارهای انتخاب موضوع پایان‌نامه و استاد راهنما (۱۴)، عملکرد، نحوه انتخاب و شرح وظایف اساتید راهنما (۱۵)، وضعیت عملکرد اساتید راهنما (۱۶)، نقش و رابطه نظارتی استاد راهنما (۱۷)، بررسی رضایت‌مندی دانشجویان از فرآیند انجام پایان‌نامه و عوامل مرتبط با آن (۱۸) بوده است. بایستی توجه داشت که تجارب و

انتظارات متنوع دانشجویان دکتری از استاد راهنمای خود در روند انجام رساله دکتری به آسانی با پژوهش‌های رایج کمی قابل ارزیابی نیست. در حالی که پژوهش‌های کیفی قابلیت برتری زیادی در شناخت پدیده‌ها و تبیین تجارب واقعی دارند (۱۹ و ۲۰). لذا با توجه به اهمیت شناخت تجارب و انتظارات دانشجویان از استاد راهنما برای بهبود پژوهش در دوره تحصیلات تکمیلی (۲۱) و با توجه به قابلیت پژوهش‌های تحلیل محتوای قراردادی در تبیین یک پدیده و به‌دست آوردن درون‌مایه‌های مستقیم و آشکار از تحلیل داده‌ها، بدون تحمیل کردن مقوله یا نظریه‌های از پیش تعیین شده (۲۲)، تحقیق کیفی حاضر با هدف تبیین انتظارات دانشجویان دکتری از اساتید راهنما در انجام رساله دکتری در قالب یک تحلیل محتوای کیفی (از نوع قراردادی) انجام شده است.

روش بررسی

این تحقیق با رویکرد کیفی و روش تحلیل محتوایی (از نوع قراردادی) در سال ۱۳۹۳ انجام شد. در واقع تحلیل محتوای قراردادی، روشی است که با تحلیل داده‌های کیفی و طبقه‌بندی آنها می‌کوشد تا به معنای آنها دست یابد. در این روش پژوهشگر قبل از شروع تحلیل داده‌ها، از تئوری یا پژوهش‌های قبلی موجود برای ایجاد کدهای اولیه استفاده نمی‌کند (۲۲، ۲۳). در این مطالعه کیفی، مشارکت‌کنندگان ۲۲ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ایران بودند که رساله خود را تمام کرده بودند و علاقه‌مند به مشارکت در پژوهش بودند. قابل ذکر است که هدف از انجام تحقیق برای مشارکت‌کنندگان توضیح داده می‌شد و رضایت‌نامه از آنها برای شرکت در مطالعه گرفته می‌شد. به آنها در محرمانه ماندن اطلاعات حذف شده و بی‌نام بودن مصاحبه‌ها اطمینان داده می‌شد. این مطالعه توسط کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی ایران تأیید شده است. در این مطالعه، نمونه‌گیری مبتنی بر هدف انجام شد. با کسب رضایت از مشارکت‌کنندگان و تعیین وقت و مکان مناسب، جمع‌آوری داده‌های این مطالعه از طرق مصاحبه عمیق نیمه ساختاری و بدون ساختار انفرادی صورت گرفت. مدت هر مصاحبه ثابت نبود، بسته به موقعیت و روند آن تعیین می‌گردید. معیار توقف نمونه‌گیری، تکراری شدن داده‌ها

یا اشباع اطلاعاتی (Data saturation) بود (۲۰).

مصاحبه‌ها به پرسش‌هایی درباره ویژگی‌های فردی (مانند سن، رشته تحصیلی، وضعیت تأهل، سابقه تدریس در دانشگاه و سابقه راهنمایی یا مشاوره پایان‌نامه) شروع می‌شد و سپس از آن‌ها خواسته می‌شد تجارب خودشان از استاد راهنما را در روند انجام مراحل مختلف رساله ذکر نمایند. پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان به این سؤال، هدایت‌گر مسیر سؤالات بعدی می‌شد (۲۰). همه مصاحبه‌ها ضبط و نسخه‌برداری می‌شد. تجزیه و تحلیل مستمر و هدفمند داده‌ها همزمان با جمع‌آوری آنها صورت گرفت. مصاحبه‌ها پس از چندین بار مرور، به کوچک‌ترین واحدهای تشکیل‌دهنده و معنی‌دار خود (کد) شکسته و پس از بازخوانی، بر اساس تشابه معنی طبقه‌بندی شدند. در هر بار مرور، کدهای طبقه‌های فرعی و داده‌های بدون ارتباط یا کم ارتباط کنار گذاشته شدند و پس از نام‌گذاری با نام‌هایی که گویای آنها باشد، دوباره براساس تشابه معانی در زیر طبقه‌هایی فراگیرتر قرار گرفتند. نام و محتوای طبقات اصلی و فرعی چندین بار بازخوانی شدند و هر بار تغییراتی در تعداد، محتوا و نام طبقات (که باید گویای محتوای هر طبقه باشد) داده شد تا اینکه در نهایت پژوهشگران و مشارکت‌کنندگان توانستند آنچه را در قالب طبقه‌ها، محتوا و نام آنها نمود یافته است را تأیید کنند (۲۳).

برای افزایش روایی و پایایی یافته‌ها، از روش‌های پیشنهادی لینکن و کوبا استفاده شد (۲۰). تأمین اعتبار و مقبولیت داده‌ها، از روش درگیری دائمی و مستمر استفاده شد. محققین بیش از ۴ ماه با مشارکت‌کنندگان در ارتباط بود تا درک بهتری از آنان داشته باشند. از روش بازنگری اعضا نیز برای مقایسه بین آنچه که محقق برداشت نمود با آنچه که منظور مشارکت‌کنندگان بود و نیز از نظرهای اصلاحی آنان استفاده شد. این روش از طریق بازگشت محقق به طرف مشارکت‌کنندگان به‌عنوان یک مرحله تأمین اعتبار صورت گرفت و از آنها سؤال شد که یافته‌ها در مقایسه با تجربیاتشان چگونه است؟ با واکنش مشارکت‌کنندگان نسبت به تجزیه و تحلیل داده‌ها موجبات Incorporated دریافته‌ها فراهم شد. در این روش محقق به طرف مشارکت‌کنندگان به‌عنوان یک مرحله تأمین اعتبار بازگشت می‌کرد. یکی از راهبردهای دیگری که برای تأمین اعتبار و مقبولیت داده‌ها به کار گرفته

شد این بود که از طریق سه نفر از همکاران و یک ناظر که افرادی متخصص در زمینه تحقیق کیفی بودند و با روش تجزیه و تحلیل داده‌ها آشنایی داشتند، صحت فرآیند کدگذاری تأیید شد (بازنگری ناظرین).

اشباع داده‌ها نیز روش دیگری بود که برای بالا بردن اعتبار مطالعه، مورد استفاده قرار گرفت. برای تأمین قابلیت اعتماد و قابلیت تأیید داده‌ها از روش Trial Audit یعنی جمع‌آوری نظام‌مند مدارک و قبول ممیزی داده‌ها و استنتاج براساس آنها استفاده شد. برای ارزیابی و تأمین قابلیت انتقال داده‌ها (Transferability) سعی شد مشارکت‌کنندگان از میان رشته‌های مختلف در دانشگاه علوم پزشکی ایران انتخاب شده و مورد مصاحبه قرار گیرند.

یافته‌ها

در جدول ۱، اطلاعات دموگرافی دانشجویان مشارکت‌کننده در مطالعه آورده شده است. از داده‌های تحقیق، ۲۱۶ کد اولیه غیر تکراری استخراج شد که تحت ۳ مضمون اصلی شامل حمایت علمی، حمایت عاطفی-اجتماعی و آماده‌سازی شرایط و امکانات مورد نیاز طبقه‌بندی گردید. در جدول ۲، درون‌مایه‌ها، طبقات و زیر طبقات به‌دست آمده نشان داده شده است. مضمون‌های اصلی و فرعی با جملاتی از بیانات مشارکت‌کنندگان در پژوهش توضیح داده شده اند.

درون مایه اول: حمایت علمی

براساس دیدگاه مشارکت‌کنندگان، این درون‌مایه دارای ۶ طبقه اصلی شامل کمک به انتخاب موضوع، آماده‌سازی و ثبت پروپوزال، جمع‌آوری داده‌ها، نگارش رساله و دفاع از آن، فرایند پذیرش مقاله و مهارت‌های علمی مورد نیاز استاد راهنما بود.

الف) کمک به انتخاب موضوع: یکی از انتظارات اکثر مشارکت‌کنندگان از استاد راهنما، کمک به انتخاب موضوع رساله دکتری بود. آنها انتظار داشتند که اساتید راهنما به آنها در انتخاب موضوعی که قابلیت اجرایی داشته و کاربردی باشد، کمک نماید. یکی از مشارکت‌کنندگان چنین اظهار کرد: "استاد باید دانشجوی را هدایت کند تا موضوعی را برداره که قابل اجرا باشد. باید دردی از جامعه را حل کند و کاربردی باشد". ضمناً از دیدگاه آنها، استاد راهنما در انتخاب موضوع رساله باید علایق دانشجوی، شرایط و امکانات موجود و حوزه

مثل فارماکولوژی، آناتومی، دانشکده بهداشت تهران و جاهای دیگر بودم و همه کارها را در گروه‌های دیگر با رفاقت و التماس انجام دادم". یکی از مشارکت کنندگان گفت: "استاد باید به علاقه من در انتخاب موضوع اهمیت بده. نگه برو رو این موضوع کار کن. البته به من بگه که چه موضوعی جدید و نوآوری داره".

تخصصی و کاری خود را نیز در نظر بگیرد. یکی از مشارکت کنندگان اظهار کرد که: "استاد اول باید فیلد کاری خودش رو مشخص کنه و بعدش ما را دنبال موضوع و سرچ بفرسته". یکی از مشارکت کنندگان در حوزه علوم آزمایشگاهی اظهار کرد که: "استاد راهنما وقتی می‌خواهد موضوع را انتخاب کنه باید ببینه آن موضوع با توجه به شرایط و امکانات گروه قابل انجامه یا نه؟ من همش در حال چرخش در گروه‌های مختلف

جدول ۱: اطلاعات دموگرافی دانشجویان مشارکت کننده در مطالعه (N=۲۲)

متغیر	میانگین	انحراف معیار	تعداد	درصد
سن	۳۵/۶۸	۸/۳۸	-	-
جنسیت				
زن			۶	۲۷/۲۷٪
مرد			۱۶	۷۲/۷۳٪
رشته تحصیلی				
آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت			۲	۹/۹٪
ویروس شناسی			۲	۹/۹٪
آناتومی			۵	۲۲/۷٪
فارماکولوژی			۳	۱۳/۶٪
اقتصاد سلامت			۱	۴/۵٪
انگل شناسی			۱	۴/۵٪
سلامت در بلایا و فوریت‌ها			۱	۴/۵٪
پرستاری			۱	۴/۵٪
فیزیولوژی			۱	۴/۵٪
فیزیک پزشکی			۲	۹/۹٪
اپیدمیولوژی			۱	۴/۵٪
هماتولوژی			۱	۴/۵٪
مهندسی بهداشت محیط			۱	۴/۵٪
وضعیت تأهل				
مجرد			۱۷	۷۷/۳٪
متأهل			۵	۲۲/۷٪
تعداد سال‌های تدریس در دانشگاه	۴/۹۵	۸/۰۹	-	-
تعداد پایان نامه‌های راهنمایی یا مشاوره شده	۲/۸۶	۶/۴۳	-	-

جدول ۲: درون‌مایه‌ها، طبقات و زیر طبقات مرتبط با انتظارات دانشجویان دکتری از استاد راهنما در انجام رساله دکتری

درون مایه‌ها	طبقه	زیرطبقه
	کمک به انتخاب موضوع	۱. قابلیت اجرایی داشتن، ۲. در حوزه کاری استاد بودن، ۳. در نظر داشتن امکانات و شرایط، ۴. توجه به علایق دانشجوی، ۵. کاربردی بودن، ۶. پروراندن موضوع ارائه شده توسط دانشجو، ۷. ارائه موضوع توسط استاد، در هنگامی که دانشجو موضوعی ندارد
	آماده‌سازی و ثبت پروپوزال	۱. نوشتن جزئیات پروپوزال، ۲. حمایت برای تصویب پروپوزال در شورای دانشگاه، ۳. انتخاب استاد مشاور
حمایت علمی	جمع‌آوری داده‌ها	۱. فراهم کردن امکانات قبل از شروع پروژه، ۲. آموزش تکنیک‌های مورد نیاز، ۳. نظارت و دادن فیدبک در روند جمع‌آوری داده‌ها، ۴. هماهنگ کردن دانشجویها برای انجام کار و جلوگیری از هدر رفت منابع، ۵. داشتن انتظارات واقع بینانه از دانشجو، ۶. اجازه کسب تجربه با آزمون و خطا
	فرایند پذیرش مقاله	۱. آموزش نحوه مقاله نویسی، ۲. خواندن دقیق و سریع مقاله، ۳. معرفی مجلات معتبر برای چاپ مقاله، ۴. معرفی افراد مناسب جهت کمک به ویرایش و نوشتن مقاله، ۵. توجه به حقوق معنوی من و سایر نویسندگان در مقاله
	نگارش رساله و دفاع از آن	۱. نوشتن محتوای رساله، ۲. خواندن دقیق و سریع رساله، ۲. زمان دفاع
	مهارت‌های علمی مورد نیاز	۱. شناخت تکنیک‌های مورد نیاز کار، ۲. دانستن کلیات روش تحقیق، ۳. آشنایی با برنامه‌های عملیاتی، ۴. آشنایی با اصول اخلاق پژوهش، ۵. آشنایی با مبانی نگارش علمی مقاله انگلیسی، ۶. تخصص علمی در موضوع رساله
	رابطه استاد- دانشجو	۱. حمایت روانی، ۲. داشتن ارتباط دوستانه، ۳. عدم تبعیض بین دانشجویها، ۴. اعتماد به دانشجو، ۵. انتقاد محترمانه، ۶. درک دانشجو
حمایت عاطفی- اجتماعی	ویژگی‌های شخصیتی استاد راهنما	۱. داشتن اقتدار، ۲. داشتن انگیزه برای کار پژوهشی، ۳. رابطه مناسب با اعضای گروه آموزشی، ۶. نداشتن هوش خیلی خیلی زیاد، ۷. اهل مطالعه باشد، ۸. زیاد خواه نبودن، ۹. مسئولیت پذیر بودن، ۱۰. خصیص نبودن، ۱۱. روانشناس خوب بودن، ۱۲. خوش حساب بودن
	توقعات عمومی از استاد راهنما	۱. مدیریت زمانی رساله، ۲. حضور تمام وقت، ۳. دادن فیدبک سریع و کاربردی، ۴. تسهیل مسیر انجام رساله، ۵. دانشجو را کاملاً به خود وابسته نکند، ۶. درگیری مستقیم با کار، ۷. صرفاً تولید مقاله را هدف قرار ندهد، ۸. برگزاری جلسات منظم و دوره ای، وقت گذاشتن
	مهارت‌های شناختی- عاطفی مورد نیاز	۱. انتخاب سبک راهنمایی با توجه به هر دانشجو، ۲. توانایی نظارت کلی با دخالت‌های کم، ۳. توان حمایت عاطفی از دانشجو
	فعالیت‌های اجتماعی مرتبط با رساله	۱. آگاه کردن برای شرکت در کنگره‌ها و سمینارها، ۲. دادن اعتماد به نفس برای انتقال اطلاعات به دیگران، ۳. تأیید و معرفی من در مجامع دیگر به عنوان یک متخصص در حوزه تحقیق
آماده سازی شرایط و امکانات مورد نیاز	حمایت مالی	۱. پیگیری و اخذ بودجه رساله در بازده زمانی مشخص، ۲. معرفی شرکت‌های معتبر برای خرید مواد و تجهیزات، ۳. پرداخت مخارج تحقیق از منابع بودجه رساله
	دسترسی به منابع و امکانات داخل و خارج از دانشگاه	۱. کمک به دستیابی به امکانات داخل و خارج از دانشگاه، ۲. تسهیل روند کارهای اداری، ۳. آشنایی با اولویت‌های پژوهشی مراکز یا سازمان‌های دیگر، ۴. معرفی افراد متخصص آشنا به برخی تکنیک‌های مورد نیاز

مشارکت کنندگان اظهار داشت که "استاد راهنما باید صاحب ایده باشد و اگر دانشجو ایده‌ای ندارد، منتظر این نباشد که دانشجو ایده بدهد. مهم‌ترین دغدغه دانشجوی دکتری این است

برخی از مشارکت کنندگان نیز انتظار داشتند که اگر دانشجو ایده‌ای ندارد، استاد راهنما باید خودش موضوع را ارائه دهد و یا موضوع ارائه شده توسط دانشجو را بپروراند. یکی از

ضمناً از دیدگاه دانشجویان، اساتید راهنما باید بر روند جمع‌آوری داده‌ها، نظارت کرده و به آن‌ها بازخورد مناسب دهند. همچنین آن‌ها بیان می‌کردند که استاد راهنما باید از دانشجو انتظارات واقع بینانه داشته و اجازه تکرار و خطا را به او بدهد. یکی از مشارکت‌کنندگان اظهار کرد: "در موقع جمع‌آوری داده، راهنما باید مثل یک پدر باید بالای سر دانشجو باشد. فیدبک بده. چون بعدش دانشجو می‌خواد خودش استاد بشه پس باید راهنمایی بگیره تا بعدش بتونه راهنمایی بکنه". یکی از مشارکت‌کنندگان اظهار داشت که: "استاد باید در نظر داشته باشه که در انجام اولین آزمایش ممکنه خطا وجود داشته باشه؛ اما وقتی ۴ تا ۵ بار کاری را تکرار می‌کنید دستتون تو کار می‌آد و در نهایت به جواب می‌رسید". مشارکت‌کننده دیگری بیان کرد: "موقعی که ما درگیر کار عملی هستیم، استاد نباید انتظار داشته باشه که همش مقاله بخونیم. یا خودش مقاله مورد نظرش را به ما بده و یا اصرار نکنه. ما هر جایی خودمون به مشکل برخوردیم می‌ریم سراغ سرچ و خواندن مقاله". سه نفر از مشارکت‌کنندگان نیز که عمدتاً در زمینه کارهای آزمایشگاهی تحقیق می‌کردند بیان کردند که استاد راهنما برای جلوگیری از هدررفت بودجه و زمان پایان‌نامه، باید چند دانشجو را برای انجام کار با هم هماهنگ کند. یکی از مشارکت‌کنندگان چنین اظهار کرد: "ست آپ کردن برخی تکنیک‌ها خیلی گرون، سخت و وقت گیره. استاد راهنما می‌تونه پایان‌نامه دانشجو را طوری تعریف کنه که با هم کار کنن و هر کسی گوشه‌ای از کار را بگیره".

فرایند پذیرش مقاله: یکی از انتظارات دانشجویان دکتری از استاد راهنمای خود، آموزش نحوه مقاله‌نویسی توسط استاد به دانشجو، خواندن سریع و دقیق مقاله نوشته شده توسط دانشجو، معرفی افراد مناسب جهت کمک به ویرایش و نوشتن مقاله و معرفی مجله جهت چاپ مقاله بود. یکی از مشارکت‌کنندگان اظهار کرد: "راهنما باید به ما یاد بده که چطور بحث مقاله رو بنویسیم. چطور مجله خوبی پیدا کنیم و ساب میت کنیم تا زودتر پذیرش مقاله را بگیریم". مشارکت‌کننده دیگری بیان کرد: "مقاله من ۴ ماه مونده بود دست استاد و نخونده بود. من فرصت زیادی برای دفاع نداشتم. شغلم مشخص نبود. بی خود داشتم می‌چرخیدم. پایان‌نامه را نوشته

که اگر استاد موضوعی می‌ده در آن مهارت داشته باشه. اگر دانشجو موضوعی می‌ده و او می‌پذیره، باید حمایت کنه و اونو را بپرورانه و جهت دارش کنه".

آماده‌سازی و ثبت پروپوزال: از دیدگاه مشارکت‌کنندگان، یکی از وظایف اساتید راهنما، کمک به دانشجوی دکتری در نوشتن جزئیات و حمایت از ثبت پروپوزال در دانشگاه بود. یکی از مشارکت‌کنندگان چنین اظهار کرد: "استاد راهنما باید چک کند ببینه که شما در پروپوزال چه چیزهایی نوشته‌اید؟ برخی دانشجوها با اینکه دکتری هستند اما نمی‌دانند چگونه باید جزئیات پروپوزال را بنویسند. استاد باید راهنمایی کنه. پروپوزال را بخونه. اگر نخونه، اشتباهات تصحیح نمی‌شه و این روند اشتباه ادامه پیدا می‌کنه". مشارکت‌کننده دیگری اظهار داشت که "حمایت استاد راهنما برای تصویب پروپوزال در شورای پژوهشی خیلی مهمه. ۸۰ درصد دانشجویهای دکتری کار پژوهشی انجام دادن و می‌تونن کارشون را مدیریت کنن و انتظار دارن استاد در شورای پژوهشی و کارای اداری نقش خودش را خود ایفا کنه و تسهیل گر تصویب و یا انجام پروژه باشه". ضمناً مشارکت‌کنندگان بیان می‌کردند که استاد راهنما باید در انتخاب استاد مشاور متخصص در موضوع رساله به دانشجو کمک کند. یکی از مشارکت‌کنندگان اظهار کرد: "در انتخاب اساتید مشاور، راهنما باید افرادی که بتونند به دانشجو کمک کنند را معرفی کنه. تنها اساتیدی معرفی نشوند که باری برای دانشجو باشن و تعدد اساتید مشاور و راهنما اگر کمک‌کننده نباشه، بار را اضافه می‌کنه".

جمع‌آوری داده‌ها: از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در حوزه‌های علوم آزمایشگاهی، یکی از وظایف اساتید راهنما، کمک به تسهیل جمع‌آوری داده‌های رساله به واسطه فراهم کردن امکانات قبل از شروع پروژه و آموزش تکنیک‌های موردنیاز بود. یکی از مشارکت‌کنندگان اظهار کرد: «اگر قبل از شروع تز، امکانات نسبی را استاد فراهم کرده باشه، مقدار زیادی از هدر رفت زمان و انرژی جلوگیری می‌شه". مشارکت‌کننده دیگری اظهار کرد که: "استاد راهنما باید برای کارهای عملی من وقت بذاره. اگر تکنیکی را بلد نیستم با من کار کنه و به من یاد بده".

بودم و منتظر گرفتن پذیرش مقاله بودم. انتظار داشتم استاد زودتر مقاله را می‌خوند". یکی از مشارکت کنندگان اظهار داشت: "استاد باید شما را راهنمایی کنه که توی کدام مجله، مقاله را چاپ کنی تا زودتر به نتیجه برسی". مشارکت کننده دیگری اظهار کرد که: "استاد یا باید خودش توی نوشتن مقاله انگلیسی مهارت داشته باشه یا اینکه یک نفر را معرفی کنه که به من توی نوشتن یا ادیت مقاله کمک کنه". همچنین یکی دیگر از انتظارات دانشجویان این بود که استاد راهنما باید حقوق معنوی دانشجو و مشاورین را در مقالات مستخرج از رساله رعایت کند. یکی از مشارکت کنندگان چنین اظهار نمود: "برخی چیزها را استاد باید بگه؛ مثلاً بگه که اسم چه کسانی را تو مقاله بذار. انتظارم اینه که اسم من اول باشه و نویسنده مسئول استادم باشه. برخی استادها هم می‌خواهن راهنما باشن و هم مسئول".

نگارش رساله و دفاع از آن: از دیگر انتظارات دانشجویان از استاد راهنما این بود که استاد بایستی به آنها در نوشتن محتوای رساله کمک کند و متن رساله نوشته شده توسط دانشجو را دقیق و سریع بخواند. یکی از مشارکت کنندگان چنین اظهار نمود: "استاد راهنما باید نحوه نگارش تز، خصوصاً قسمت بحث اون رو و قوانین دانشگاه برای چارچوب تز را به من یاد بده". مشارکت کننده دیگری بیان کرد: "در پروسه خواندن پایان‌نامه دانشجو گیر می‌افته. استاد ۱ تا ۲ ماه طول می‌کشه که دور اول را بخوانن. برخی موقع‌ها باید ۳ تا ۴ بار بخوانن. خدا نکنه این وسط استاد نخواد هر سری ۲ ماه معطل کنه". ضمناً از انتظارات دیگر دانشجویان این بود که استاد راهنما باید در زمان دفاع از رساله از آنها حمایت کند. یکی از مشارکت کنندگان اظهار نمود که: "استاد راهنما باید تو جلسه دفاع پشت دانشجوش بایسته. چون کار تیمی بوده".

مهارت‌های علمی مورد نیاز: یکی دیگر از انتظارات دانشجویان این بود که استاد راهنما باید تخصص علمی در موضوع رساله داشته باشد و تکنیک‌های مورد نیاز برای انجام کار را بشناسد. یکی از مشارکت کنندگان اظهار نمود که: "اکثر اساتید کار عملی را رها کردن. استاد باید در موضوع رساله تخصص علمی داشته باشه. باید در تکنیک‌های آپ دیت باشن تا اگر مشکلی پیش اومد بتونن حلش کنن". دانشجویان بیان می‌کردند که استاد راهنما باید با کلیات روش تحقیق،

برنامه‌های عملیاتی، اصول اخلاق پژوهش و مبانی نگارش علمی مقاله انگلیسی آشنا باشد. یکی از مشارکت کنندگان اظهار نمود که: "استاد راهنما باید کلیات روش تحقیق را بدون تا بتونه منو راهنمایی کنه". مشارکت کننده دیگری در حوزه علوم نظری بیان کرد که: "استاد باید کمتر درگیر کارهای تئوریک باشه. باید میزان درگیریش در کارهای اجرایی و مسائل روز زیاد باشه. با برنامه‌های عملیاتی و مشکلات اقتصادی-اجتماعی کشور آشنایی داشته باشه و اون را به دانشجو آموزش بده؛ مثلاً به من بگه که در قالب یک سیستم مدیریتی چگونه برنامه‌ها را عملیاتی کنم". همچنین یکی از مشارکت کنندگان گفت که: "استاد باید با اصول و مبانی نوشتن مقاله به زبان انگلیسی، مبانی سرقت ادبی، رفرنس نویسی و اخلاق پژوهش آشنا باشه. سایتیشن را بدونه".

درون مایه دوم: حمایت عاطفی-اجتماعی

بر اساس دیدگاه مشارکت کنندگان، این درون مایه دارای ۴ طبقه اصلی شامل رابطه استاد-دانشجو، توقعات عمومی از استاد راهنما، ویژگی‌های شخصیتی استاد راهنما و مهارت‌های شناختی-عاطفی مورد نیاز استاد راهنما بود.

رابطه استاد-دانشجو: دانشجویان انتظار داشتند که استاد از آنها حمایت روانی کرده، دارای ارتباط دوستانه بوده و محترمانه از آنها انتقاد کند. یکی از مشارکت کنندگان اظهار کرد که: "توی همه مسیر انجام تز استاد باید حمایت کننده باشه. در مسیر تز آدم به یک مسائلی برمی‌خوره که فکر می‌کنه اگر اون حمایت روانی استاد راهنما نباشه، دانشجو احساس خلا می‌کنه. استاد است که باید حمایت کنه". مشارکت کننده دیگری اظهار کرد که: "برخی دوستانم استادی داشتن که خیلی هم از نظر علمی قوی نبودن؛ اما این قدر روابط خوبی با اونا داشتن و حمایت روانی-عاطفی زیادی از آنها می‌کردن که همچنان می‌گن ما می‌خواویم ایشون استاد راهنمای ما باشه". شرکت کننده دیگری گفت: "استاد باید محترمانه نقد کنه. موقعیت و داده رو نقد کنه و نه فرد رو. نگه تو بلد نیستی داده جمع کنی".

ضمناً از دیدگاه ۲ دانشجو، استاد راهنما باید از تبعیض بین دانشجویان هم‌رشته و غیرهم‌رشته استاد راهنما و همچنین تبعیض جنسیتی پرهیز کند. یکی از مشارکت کنندگان اظهار کرد که: "استاد نباید بین دانشجویان تفاوت

قائل بشه. نباید توی راهنمایی به جنسیت دانشجویها توجه بشه". برخی از مشارکت کنندگان نیز اظهار داشتند که استاد راهنما باید به دانشجو اعتماد داشته باشد و او را درک کند. یکی از مشارکت کنندگان اظهار کرد که: "اعتماد استاد راهنما به دانشجویش، حرف اول و آخر رو می‌زنه. ما اجازه نداریم تا کسی خطا نکرده به او برچسب بزنیم. استاد نباید به دانشجویش برچسب نئونستن بزنه. باید بگرده و علت مشکل را پیدا کنه". مشارکت کننده دیگری بیان کرد که: "استاد باید دانشجویش را درک کنه. دغدغه دانشجوی برای دفاع سریع‌تر و وارد شدن به بازار کسب و کار باید دغدغه استاد هم باشه".

ویژگی‌های شخصیتی استاد راهنما: از دیدگاه دانشجویان، استاد راهنما باید از نظر شخصیتی در دانشکده دارای اقتدار باشد. یکی از مشارکت کنندگان بیان کرد که: "اگر استادت صاحب نفوذ باشه، داورها در جلسه تصویب پروپوزال و دفاع کمتر اظهار نظر و دخالت می‌کنن و اگر اقتداری نداشته باشه، هر کسی اجازه دخالت و اظهار نظرات حتی اشتباه را به خودش می‌ده". ضمناً از دیدگاه آنان، استاد راهنما باید دارای اهل مطالعه باشد، انگیزه برای کار پژوهشی و رابطه مناسب با اعضاء گروه آموزشی باشد. یکی از مشارکت کنندگان چنین بیان کرد: "استاد باید اهل مطالعه بوده، علاقه به کار پژوهشی داشته باشه. یک محقق برجسته باشه. نباید کار اجرایی باعث بشه انگیزه کار پژوهشیش تحت تاثیر قرار بگیره". مشارکت کننده دیگری گفت که: "اگر هوش هیجانی و اجتماعی استاد راهنما با سایر اعضای گروه همخوانی نداشته باشه، این می‌تونه مشکلاتی برای دانشجوی ایجاد کنه و باعث عقب افتادن کارهای اون بشه". همچنین یک نفر از مشارکت کنندگان بیان کرد که استاد راهنما نباید هوش خیلی خیلی زیاد داشته باشد. او اظهار کرد که: "استاد نباید سطح هوشی خیلی خیلی زیاد داشته باشه. چون اون موقع حرفای بالاتر از معلومات دانشجوی می‌گه. من یک استادی می‌شناسم که هوش بالایی داره و وقتی می‌خواد راهنمایی کنه این قدر از جنبه‌های مختلف اطلاعات به شما میده که شما بدتر گیج می‌شید و اصلاً نمی‌فهمید که باید چه کار کنید". از دیدگاه برخی مشارکت کنندگان، استاد راهنما نباید زیاده خواه باشد، باید مسئولیت پذیر بوده و خصیص نباشد. او باید خوش حساب باشد و روانشناس خوبی نیز باشد. یکی از مشارکت کننده

چنین اظهار نمود که: "زیاده خواهی اساتید خیلی بد است. من نیاز داشتم راهنمای دوم را از یک بیمارستان بگیرم. استادم راضی نشد او را حتی استاد مشاور بگذارد. او از موضع خودش پایین نیامد و استاد راهنمای دوم دیگری را برایم گذاشت. روال گروه این است که دو استاد راهنما چه کاری برای شما انجام بدهند یا انجام ندهند باید از گروه باشند". مشارکت کننده دیگری اظهار کرد که: "استاد راهنما باید مسئولیت‌پذیر باشه. اون مسئول اصلی پروژه است. بایستی در طی انجام پروژه منو همراهی می‌کرد". یکی از شرکت کنندگان گفت که: "اساتید انتظار دارند از همان اول کار خوب پیش بره و هم ماده کمی مصرف بشه. نباید در دادن بودجه پروژه خصیص باشن. از یک طرف داده می‌خواد و از یک طرف مواد نمی‌ده. اینا با هم جور در نمی‌آد. در نهایت دانشجو وادار می‌شه به سمت داده‌سازی پیش بره. استاد باید در برخوردش با شرکت‌هایی که ازشون مواد آزمایشگاهی و تجهیزات می‌خره، خوش حساب هم باشه تا دوباره بهش مواد آزمایشگاهی بفروشن. یکی از شرکت کنندگان چنین اظهار نمود که: "استاد راهنما در کل باید روانشناس خوبی باشه. در مواقع ناامیدی دانشجوی و روند طولانی رساله به اون امید بده و اونو مدیریت کنه".

توقعات عمومی از استاد راهنما: اکثر دانشجویان شرکت کننده در این مطالعه بیان داشتند که استاد راهنما باید مدیریت زمانی رساله را در دست بگیرد. ضمن حضور تمام وقت داشته باشد و بازخوردهای کاربردی به دانشجوی ارائه دهد. همچنین آنها، تسهیل مسیر انجام رساله را از وظایف دیگر استاد راهنما می‌دانستند. یکی از مشارکت کنندگان چنین اظهار داشت که: "استاد باید یک مدیریت زمانی برای هر دانشجوی انجام بده. کار دانشجوی را راه بندازه. فیدبک‌های سریع و کاربردی بده". مشارکت کننده دیگری گفت که: "استاد راهنما را باید بتوانی هر وقت که بخوای، دسترسی فیزیکی به او داشته باشی. فقط دسترسی ایمیلی نباشه. من توصیه می‌کنم دانشجویان استاد راهنمایی بگیرن که مسئولیت و پست کمتری داشته باشه". مشارکت کننده دیگری بیان داشت که: "تسهیل گر بودن استاد راهنما خیلی مهمه. اینکه مسیر را سهل بکنه یا بیچونه". از دیگر انتظارات دانشجویان از اساتید راهنما این بود که استاد نباید دانشجوی را به خود وابسته

می‌شه و نگران نباش و من هم همین دوره را داشتم. با من همدلی می‌کرد و حمایت عاطفی برام برقرار می‌شد. استاد باید چنین توانی را داشته باشه که از دانشجویش حمایت عاطفی و همدلی کنه."

فعالیت‌های اجتماعی مرتبط با رساله: از دیدگاه دانشجویان مشارکت کننده در این مطالعه، استاد راهنما باید دانشجویان کنگره و سمینارهای مرتبط با موضوع رساله آگاه کند و او را در موقعیت‌های اجتماعی مختلف به عنوان یک فرد متخصص معرفی کند و به دانشجوی برای انتقال اطلاعات در این موقعیت‌ها اعتماد به نفس بدهد. یکی از مشارکت کننده بیان کرد که: "استاد من هر جا که فکر می‌کرد در رابطه با موضوع من کنگره‌ای برگزار می‌شه یا سمیناری. چه ایرانی و چه خارجی، منو حمایت می‌کرد و می‌گفت که باید سریع تو این زمینه باید یک مقاله‌ای بدی. به نظرم این کارش خیلی خوب بود." مشارکت کننده دیگری چنین بیان کرد: "استاد من از تجربیم استفاده می‌کرد. منو توی بعضی کلاس‌هاش یا سمینارها می‌برد و ازم می‌خواست که حوزه کاریم را به بچه‌ها آموزش بدم. اون منو به مشارکت وا می‌داشت. اگر اشتباهی هم تو آموزش بود هیچی جلوی بچه‌ها بهم نمی‌گفت." یکی از مشارکت کننده‌ها گفت که: "استاد من تو جاهای مختلف به عنوان نیروی متخصص در حوزه رسالتم معرفی می‌کنه. منو در جاهای دیگه تایید می‌کنه."

درون مایه سوم: شرایط و امکانات مورد نیاز

بر اساس دیدگاه مشارکت کننده‌ها، این درون مایه دارای ۲ طبقه اصلی شامل حمایت مالی و دسترسی به منابع و امکانات داخل و خارج از دانشگاه بود.

حمایت مالی: اکثر دانشجویان، حمایت مالی از رساله از وظایف استاد راهنما و انتظارات خود می‌دانستند. آنها انتظار داشتند که استاد راهنما به پیگیری و اخذ بودجه رساله در بازده زمانی مشخص از دانشگاه بپردازد، شرکت‌های معتبر برای خرید مواد و تجهیزات را به دانشجوی معرفی کرده و مخارج تحقیق از منابع بودجه رساله پرداخت کند. یکی از مشارکت کننده‌ها اظهار کرد که: "زمان خرید مواد خیلی مهمه. اگر خرید ماده‌ای در یک فاصله زمانی انجام نشه، کل کار می‌خوابه." مشارکت کننده دیگری گفت: "استاد راهنما باید به دانشجوی برای پیدا کردن مراکز دسترسی به مواد مورد

کند و دانشجوی را باید مستقل بار آورد. در ۳ مصاحبه، میزان این استقلال تا ۸۰ درصد گزارش شد. یکی از مشارکت کننده‌ها چنین اظهار نمود: "دانشجو نباید به استاد کاملاً وابسته باشه. استاد راهنما باید دانشجوی دکتری را تا ۸۰ درصد مستقل بار بپاره. برای ارشدها تا ۵۰ درصد هم جواب می‌ده." چند انتظار دیگر دانشجویان از استاد راهنما، درگیری مستقیم او با کار، وقت گذاشتن برای دانشجوی و برگزاری جلسات منظم و دوره‌ای با دانشجوی و هدف اصلی نبودن تولید مقاله برای استاد (در ۳ مصاحبه این مورد ذکر شده بود). یکی از مشارکت کننده‌ها چنین اظهار نمود که: "راهنما باید درگیری مستقیم با متد کار داشته باشه تا بتونه اگر مشکلی پیش آمد کمک کنه." دیگر شرکت کننده‌ای بیان کرد که: "چاپ مقاله نباید خیلی بیشتر از کیفیت کار برای استاد راهنما اهمیت داشته باشه." مشارکت کننده دیگری گفت: "استادها زیاد برای ما وقت نمی‌ذارن، تعداد دانشجویهاشون زیاده. هر استادی باید ۲ دانشجوی ارشد و ۱ دکتری داشته باشه. روابط من با استادم خیلی ضعیف بوده. تنها در راهرو او را می‌دیدم. فقط ۳ تا ۴ بار در طول یک سال او را می‌دیدم."

مهارت‌های شناختی - عاطفی استاد راهنما: از دیدگاه دانشجویان، استاد راهنما باید سبک راهنمایی خود را با متناسب با دانشجوی انتخاب کند. یکی از مشارکت کننده‌ها چنین اظهار نمود: "استاد باید با توجه به تعهد و شخصیت دانشجوی اونو هدایت کنه. اگر تعهد و تخصص بالا بود، فقط حمایت لازم بود و اگر این دو پایین بود باید هدایت شوند. در گروه اول باید از مدیریت لجام‌گسیخته استفاده بشه و در مورد دسته دوم باید گام به گام با اونا پیش رفت." ضمناً از نظر آنها، استاد راهنما باید توانایی نظارت کلی با دخالت‌های کم در مسائل جزئی داشته باشد و توان حمایت عاطفی از دانشجوی را دارا باشد. یکی از مشارکت کننده‌ها چنین اظهار نمود: "استاد باید نظارت کلی داشته باشه؛ اما توی ریز کارها دقت و وسواس نداشته باشه." مشارکت کننده دیگری چنین بیان کرد: "آدم توی دوره پی. اچ. دی دچار یک سری سندروم‌هایی می‌شه. گاهی اوقات خیلی تند و تیز می‌ری جلو ولی یک‌هو می‌بری. برخی اوقات اصلاً دست و دلم به کار نمی‌رفت. یک ایمیل به استادم می‌زدم و توضیح می‌دادم حس و حالم رو. اون می‌نوشت که این جزء سندرم سفر پی. اچ. دی است و برطرف

جمع‌آوری داده‌ها، نگارش رساله و دفاع از آن، فرایند پذیرش مقاله و مهارت‌های علمی مورد نیاز بود. دانشجویان بیان می‌داشتند که استاد نباید منتظر دادن ایده توسط دانشجو باشد و خودش باید ایده برای موضوع داشته باشد. در مطالعه Russell مشخص شد که یک تضاد بین دیدگاه استاد راهنما و دانشجو بر سر انتخاب موضوع به‌عنوان یکی از پایه‌های فرایند تحقیق وجود دارد. در حالی که ۶۶ درصد اساتید راهنما، انتخاب موضوع را از پایه‌های تحقیق بر شمرده بودند، تنها ۳۹ درصد دانشجویان به این مهم اذعان داشته بودند (۲۴).

درخشانفر و همکاران گزارش کردند که شایع‌ترین معیار انتخاب موضوع پایان‌نامه و استاد راهنما از طرف دانشجویان، به ترتیب «ساده بودن و زمان بر نبودن موضوع» و «همکاری استاد راهنما برای به فرجام رساندن پایان‌نامه» بود. علاقه به تهیه پایان‌نامه، زمان انتخاب موضوع پایان‌نامه توسط دانشجویان و انتخاب موضوع توسط خود دانشجو از عوامل تاثیرگذار بر معیارهای انتخابی دانشجویان بود (۱۴).

برخی از دانشجویان نظرات جالبی داشتند. بیان می‌کردند که بهتر است استاد راهنما حوزه کاری خود را مشخص نماید و بعد دانشجو را دنبال موضوع بفرستد. پس از ارائه موضوع توسط دانشجو، استاد راهنما به او کمک کند تا موضوع را بپرواند. به نظر می‌رسد که این راه حل ارائه شده توسط دانشجویان می‌تواند تا اندازه زیادی تضاد ایجاد شده در زمینه انتخاب موضوع را حل کند. در این مطالعه، دانشجویان انتظار داشتند که استاد راهنما در نوشتن جزئیات پروپوزال، رساله و مقاله به آنها کمک کند. آنها بیان می‌کردند که استاد راهنما باید با دقت، پروپوزال و رساله نهایی تدوین شده توسط دانشجو را بخواند، اشتباهات را به موقع بیان کند و پیشنهادات فعال و کاربردی ارائه دهد تا سبب غنای کار شود. همچنین آنها بیان می‌کردند که استاد باید در جلسه تصویب پروپوزال و یا دفاع از رساله از آنها حمایت کند و استاد مشاور را برای آنها انتخاب کند که بتوانند به دانشجو مشاوره تخصصی در حوزه موضوع رساله ارائه کند. Russell گزارش داد که دانشجویان معتقدند که نوشتن پروپوزال و دفاع از آن و همچنین نوشتن رساله بخش مهمی از فرایند تحقیق است و برای بیشتر دانشجویان یک چالش محسوب می‌شود (۲۴) و (۲۵).

نیاز کمک کنه. بگه که از کدام شرکت معتبر موارد سالم آزمایشگاهی می‌تونن تهیه کنن. در واقع شرکت هایی باشن که امتحان پس دادن". یکی دیگر از مشارکت کنندگان بیان کرد که: "بحث حمایت مالی برای انجام پروژه خیلی مهمه. برخی اساتید، بار مالی را دوش دانشجو می‌اندازند. دانشجویی که خودش هزار مشکل دارد باید کار مالی را هم انجام دهد. این باعث می‌شود بازده کار بیاد پایین و خدای نکرده دانشجو داده‌سازی کند از ذهن خودش. استاد باید درک کند که مسئولیت مالی با اوست".

دسترسی به منابع و امکانات داخل و خارج از دانشگاه: دانشجویان بیان کردند که استاد راهنما باید به آنها در دستیابی به امکانات داخل و خارج از دانشگاه کمک کند، افراد متخصص آشنا به برخی تکنیک‌های مورد نیاز را به دانشجو معرفی کند، روند کارهای اداری رساله را تسهیل کرده و با اولویت‌های پژوهشی مراکز یا سازمان‌های دیگر آشنا باشد. یکی از مشارکت کنندگان چنین اظهار نمود: "استاد من یک آشنا در فلان آزمایشگاه داشت. یک نامه به من داد و من رفتم آنجا و کارم را خیلی راحت انجام می‌دادم. اگر استاد مرا معرفی نکرده بود چند ماه این کار طول می‌کشید". مشارکت کننده دیگری گفت: "در جریان کار بیشتر می‌بود. نیازهای پایان‌نامه را می‌پرسید و اگر چیزی لازم بود از نفوذش به عنوان هیات علمی در پیگیری کارای اداری استفاده می‌کرد و کار را تسهیل می‌کرد. ما خیلی از مواد را نمی‌توانستیم تهیه کنیم. اگر استاد پیگیری می‌کرد شاید راحت تر می‌تونست تهیه کند". یکی دیگر از مشارکت کنندگان چنین اظهار نمود: "استاد راهنما باید اولویت‌های پژوهشی سازمان‌ها و مراکز دیگر را بدون تا بتونه کار من رو در آنجا طرح کنه و بودجه مورد نیاز پروژه را تامین کنه". یک مشارکت کننده بیان داشت که: "استاد راهنما باید به تکنیک کار مسلط باشه یا حداقل افراد متخصصی را برای یاد دادن به دانشجو معرفی کنه".

بحث

در این مطالعه تحلیل محتوایی کیفی، به تبیین انتظارات دانشجویان دکتری از استاد راهنما در جریان انجام رساله دکتری پرداخته شد. یکی از درون مایه‌های اصلی به دست آمده، حمایت علمی استاد راهنما از دانشجو با ۶ طبقه شامل کمک به انتخاب موضوع، آماده‌سازی و ثبت پروپوزال،

دانستن تکنیک‌های کار و همچنین تحلیل عمیق داده و مدیریت زمانی رساله می‌باشد (۳۱) و وظیفه استاد راهنما، انجام کار، نوشتن رساله، یافتن راه حل برای مشکلات اجرا و ادیت رساله نیست (۳۲ و ۳۳)، ولی استاد راهنما نیز باید متناسب با هر مرحله از تحقیق، مهارت علمی و تجربه لازم را داشته باشد و راهنمایی لازم را به دانشجو ارائه دهد. چرا که دانشجویان در هر مرحله از فرایند انجام تحقیق، نیاز به نوع و سبک راهنمایی متفاوتی دارند. به عنوان مثال نوع راهنمایی مورد نیاز برای شروع نوشتن پروپوزال با مرحله تحلیل داده‌ها متفاوت است (۳۴).

یکی دیگر از درون مایه‌های اصلی به‌دست آمده در مطالعه حاضر، حمایت عاطفی-اجتماعی استاد راهنما از دانشجو در روند انجام رساله دکتری با ۵ طبقه توقعات عمومی از استاد راهنما، ویژگی‌های شخصیتی استاد راهنما و مهارت‌های شناختی-عاطفی مورد نیاز استاد راهنما و فعالیت‌های اجتماعی مرتبط با رساله بود. Abiddin و Ismail بیان کردند که دانشجویان از استاد راهنما، انتظارات متفاوت شناختی-عاطفی و توقعاتی مانند مدیریت زمانی رساله، مدیریت تضاد، مشاوره، دادن انگیزه، حمایت هیجانی، درک شرایط دانشجو و برقراری جلسات منظم با دانشجو دارند (۳۵). در مطالعه حاضر، برگزاری جلسات منظم و دوره‌ای و گزارش پیشرفت و روند کار از توقعات همه دانشجویان از اساتید راهنما بود. در مجموع فواصل مطلوب این جلسات از گزارش هفتگی و ماهانه تا ۶ ماه یک بار متغیر بود. نتیجه یک مطالعه نشان داد که برگزاری جلسات منظم با دانشجوی دکتری برای بررسی روند انجام کار اهمیت زیادی دارد و باید در این مورد بین استاد راهنما و دانشجو توافق حاصل شود. برگزاری این جلسات می‌تواند به دو صورت انجام شود. روش اول این است که استاد و دانشجو در یک رابطه دو نفره، مسیر کار را بررسی می‌کنند. روش دوم بدین گونه است که استاد جلسات بحث دوره‌ای بین دانشجویان و همکارانی که در یک حوزه خاص کار می‌کنند ترتیب می‌دهد. برگزاری این جلسات سبب تبادل اطلاعات و بحث‌های علمی بین دانشجویان دکتری شده و یادگیری از همتایان را افزایش می‌دهد (۳۶). در مطالعه‌ای توسط McClure مشخص شد که تجارب منفی دانشجویان دکتری همبستگی زیادی با تجارب قبلی آنان در مقطع قبلی

نتایج مطالعه Bitchener و Basturkmen نشان داد که دانشجویان تحصیلات تکمیلی برای نوشتن پایان‌نامه و به خصوص قسمت بحث آن دارای مشکلات زیادی هستند و اساتید راهنما در مورد علت این مشکل دانشجویان آگاهی و ادراک کافی ندارند (۲۶). نتایج مطالعه دیگری نشان داد که یکی از شکایات مهم دانشجویان این است که اساتید راهنما در خواندن پروپوزال و محتوای پایان‌نامه آنها، خیلی آهسته عمل می‌کنند. در برخی موارد، نکاتی که توسط استاد راهنما ذکر می‌شود، بیش از حد سطحی می‌باشد. دانشجویان انتظار دارند که استاد راهنما، کارهای آنها را با دقت بخواند و انتقادات سازنده ارائه دهد (۲۷). در مطالعه حاضر نشان داده شد که دانشجویان انتظار دارند اساتید در نوشتن مقاله به آنها کمک کنند. دانشجویان از اساتید خود انتظار داشتند که حقوق معنی آنها را در مقاله رعایت کنند.

یک مطالعه نشان داد که یکی از شکایات دانشجویان این است که استاد راهنما در مقالات به دانشجو اعتبار لازم برای دستاوردهای پژوهشی خود را نمی‌دهد. در برخی موارد، استاد راهنما، علی‌رغم داشتن نقش غیرفعال در روند انجام رساله، نام دانشجو را در مقاله یا کنفرانس‌های ارائه شده، حذف می‌کند (۲۷). Lessing و Schulze در مطالعه خود بیان کردند که از انتظارات مهم دانشجویان، خواندن مقاله در مدت زمان کوتاه توسط استاد راهنما و کمک به انتشار آن می‌باشد (۲۸). در مطالعه حاضر، داشتن مهارت‌های علمی لازم و نظارت در روند جمع‌آوری داده‌ها، دو انتظار دیگر دانشجویان از اساتید راهنما بود. مطالعه حق دوست و همکاران نشان داد که عدم احاطه علمی استاد راهنما به موضوع، عدم توانایی در هدایت دانشجو و در دسترس نبودن او، مهم‌ترین علل افزایش طول مدت تحصیل در دانشجویان بورسیه ایرانی در خارج از کشور می‌باشد (۲۹). Lessing و Schulz نشان دادند که دانشجویان انتظار دارند که استاد راهنما، در برنامه‌ریزی و روش تحقیق دارای مهارت بوده و آنها در فرایند کار را راهنمایی نموده و بازخورد لازم و سریع ارائه دهد (۲۸). در مطالعه مرقاتی خویی و همکاران نیز مشخص شد که مهارت و تخصص علمی استاد و به روز بودن دانش او نقش به‌سزایی در یادگیری دانشجویان دارد (۳۰). در حالی که دانشجوی دکتری خود نیازمند دانستن روش تحقیق، آشنایی با روش نگارش متن رساله،

کسب شده از سوی استاد راهنما و رضایت‌مندی بیشتر دانشجویان گردد.

سومین درون‌مایه‌های اصلی به‌دست آمده از مصاحبه‌ها، آماده‌سازی شرایط و امکانات مورد نیاز با ۲ زیر طبقه حمایت مالی و دسترسی به منابع و امکانات داخل و خارج از دانشگاه بود. اکثر شرکت‌کنندگان خصوصاً در رشته‌های آزمایشگاهی بیان می‌کردند که مواد و تجهیزات آزمایشگاهی بسیار گران هستند و اساتید باید پیگیر اخذ بودجه لازم از دانشگاه باشند و بودجه طرح را تامین کنند. در واقع یکی از مشکلات دانشجویان، کمبود منابع مالی و دسترسی محدود به امکانات لازم می‌باشد که خود بر در روند انجام پایان‌نامه تأثیرگذار است و این مشکل در مطالعه Lessing و Schulz و Ismail و Abiddin نشان داده شده است (۲۸ و ۳۵). افزایش بودجه‌های پژوهش در قسمت پایان‌نامه‌های دوره تحصیلات تکمیلی و پرداخت سریع‌تر این اعتبارات (که خود تحت‌تأثیر فرایندهای اداری پیچیده دانشگاه‌ها قرار می‌گیرد) و همچنین اجرای طرح‌های مشترک با سایر مراکز خارج از دانشگاه و کسب مقداری اعتبار از آنها می‌تواند به کاهش این مشکل کمک زیادی نماید. ضمناً تجهیز آزمایشگاه‌ها و ارائه خدمات مورد نیاز جهت انجام پایان‌نامه در دانشگاه می‌تواند به کاهش بودجه صرف شده جهت مراجعه به خدمات خارج از دانشگاه کمک کند. پیشنهاد می‌شود که این موارد، در معاونت پژوهشی دانشگاه‌ها مورد توجه قرار گیرد.

از محدودیت‌های مطالعه حاضر، عدم مطالعه دانشجویان سایر دانشگاه‌های علوم پزشکی بود. توصیه می‌شود در همه دانشگاه‌ها چنین مطالعه‌ای صورت گیرد.

نتیجه‌گیری

دانشجویان دکتری در روند انجام رساله از اساتید راهنمای خود انتظارات متفاوتی دارند این انتظار از انتخاب موضوع آغاز شده تا زمان دفاع از رساله را شامل می‌شود. پیشنهاد می‌شود از نتایج مطالعه حاضر در تنظیم وظایف اساتید راهنما در کوریکولوم آموزشی- پژوهشی دانشگاه استفاده شود.

دارد. اکثر دانشجویان ذکر کرده بودند که جلسات نامنظمی با استاد راهنما داشته‌اند (۳۷). یافته‌های مطالعه حاضر نشان داد که از نظر دانشجویان دکتری، ارتباط مناسب بین استاد-دانشجو باید دارای مشخصاتی از جمله نبود رابطه رئیس و مرئوسی باشد. به عبارتی، این ارتباط باید دوستانه باشد. ضمناً استاد راهنما باید سطوحی از حمایت روانی-عاطفی را به دانشجویان ارائه دهد. Styles و Radloff در یک مطالعه نشان دادند که کیفیت رابطه بین استاد راهنما - دانشجویان، مهم‌ترین نقش را در دستیابی به اهداف پژوهش در دوره تحصیلات تکمیلی داراست (۳۸). صباحی بیدگلی و همکاران و قدریان و همکاران در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که بهبود ارتباط بین فردی و غیر کلامی اساتید با دانشجویان می‌تواند رضایت آنها را از فرایند یادگیری افزایش دهد (۳۹ و ۴۰). Spear در مطالعه خود گزارش کرد که استاد راهنما اگر متوجه شود که دانشجویان دارای مشکلاتی است که می‌تواند بر روند کارش تأثیر بگذارد، باید او را به خدمات مشاوره‌ای موجود در دانشگاه ارجاع دهد. میزان این حمایت‌ها باید با دقت و به اندازه کافی ارائه شود (۲۷). لذا در شروع کار با یک دانشجوی دکتری باید توافق‌نامه مشترکی بین استاد و دانشجو نوشته شود و وظایف و انتظارات در آن به‌خوبی مشخص شود. تنظیم چنین توافق‌نامه‌هایی باید به اساتید و دانشجویان دکتری، آموزش داده شود. در مطالعه حاضر، یکی از انتظاراتی که دانشجویان دکتری از اساتید راهنمای خود داشتند به نوعی حمایت در جهت روابط اجتماعی بود. اینکه آنها را از وجود کنگره‌ها یا سمینارهای مرتبط با موضوع رساله آگاه کنند یا بخشی از کلاس‌های آموزشی را به آنها بسپارند تا تجارب و مطالب مرتبط با حوزه رساله را به سایر دانشجویان انتقال دهند. این انتظار به نوعی نیز در اساتید دیده می‌شد. آنها انتظار داشتند که دانشجویان دکتری درگیر گروه‌های آموزشی شوند، به کارهای آموزشی و پژوهشی گروه کمک کنند و در سمینارها و جلسات بحث گروه شرکت کنند. Sze در یک مطالعه نشان داد که برنامه‌ریزی یک تحقیق، اجرای برنامه با توجه و اندیشه، نوشتن نتایج و ارائه اولین مقاله در یک کنفرانس یا سمینار، یک تجربه شگفت‌انگیز برای دانشجوی دکتری محسوب می‌شود (۴۱). لذا آگاه‌سازی اساتید از وجود این انتظار می‌تواند سبب افزایش حمایت اجتماعی

سپاسگزاری

کد 92-03-133-24160 می‌باشد. از همکاری اساتید و دانشجویان شرکت کننده در این مطالعه تشکر و قدردانی می‌شود.

این مطالعه قسمتی از طرح پژوهشی مصوب مرکز تحقیقات آموزش علوم پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران با

References

- 1- Abiddin NZ, Hassan A, Ahmad AR. Research student supervision: An approach to good supervisory practice. *The Open Education Journal*. 2009; 2: 11-16.
- 2- Jiranek V. potential predictors of timely completion among dissertation research students at an Australian faculty of sciences. *International Journal of Doctoral Studies*. 2010; 5: 1-13.
- 3- Haksever AM, Manisali E. Assessing supervision requirements of PhD students: the case of construction management and engineering in the UK. *European Journal of Engineering Education*. 2000; 25(1): 19-32.
- 4- Ng Lee Yen Abdullah M, Evans T. The relationships between postgraduate research students' psychological attributes and their supervisors' supervision training. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*. 2012; 31: 788 –93.
- 5- Brown RD, Krager LA. Ethical issues in graduate education: faculty and student responsibilities. *The Journal of Higher Education*. 1985; 56(4): 403-18.
- 6- Hockey J. Strategies and tactics in the supervision of UK social science PhD students. *International Journal of Qualitative Studies in Education*. 1996; 9(4): 481-500.
- 7- Donald JG, Saroyan A, Denison DB. Graduate student supervision policies and procedures: a case study of issues and factors affecting graduate study. *Canadian Journal of Higher Education*. 1995; 25 (3): 71-92.
- 8- Aspland T, Edwards H, O'Leary J, et al. Tracking new directions in the evaluation of postgraduate supervision. *Innovative Higher Education*. 1999; 24(2): 127- 47.
- 9- Borders DL. The good supervisor. *ERIC Digest*. Retrieved 1994, [cited 11.1.2015]. Available from: <https://eric.ed.gov/?id=ED372350>.
- 10- Phillips EM, Pugh DS. How to get a PhD - a handbook for students and their supervisors. 4nd ed. Buckingham: Open University Press. 2000: 146.
- 11- McQueeney E. The nature of effective research supervision. *A Journal for Further and Higher Education in Scotland*. 1996; 20(1): 23-31.
- 12- Chiappetta-Swanson C, Watt S. Good practice in the supervision and monitoring of postgraduate students: it takes an academy to raise a scholar. McMaster University, 2011. [cited 11.1.2015]. Available from: [https://ccl.mcmaster.ca/.../Supervision %20 & %20 Mentoring %20 of %20Postgrad %20Students.pdf](https://ccl.mcmaster.ca/.../Supervision%20&%20Mentoring%20of%20Postgrad%20Students.pdf).
- 13- Khodayarian M, Mirmohammadi J, Salimi T, et al. Determining the competency dimensions of supervisor professor from the nursing students' viewpoints: A qualitative study. *Iranian Journal of Medical Education*. 2011; 11 (4): 332-46. [Persian]
- 14- Derakhshanfar H, Shahrami A, HatamAbadi H, et al. The attitude of medical students towards the criteria for selection of supervisor attendance

- and Dissertation topic in Shahid Beheshti University of Medical Sciences. Educational Development of Jundishapur. 2012; 3 (4): 49-57. [Persian]
- 15- Saberian M, Haji Aghajani S, Malek M, et al. Instructors' performance, election, duties and responsibilities from students' points of view in Semnan Medical University, 2001-02. Journal of Babol University of Medical Sciences. 2003; 5(5):12-7. [Persian]
- 16- Galehdar N, Jafari Mianae S, Mohamadi S. Evaluation of supervisors' performance in students' views in Lorestan University of Medical Sciences. Education & Ethics in Nursing. 2013; 2 (2):19-28. [Persian]
- 17- Shirbagi N, Kaveey S. Study of directorial role and relationship of supervisor and student from graduate students' perspectives. New Educational Approaches. 2012; 7 (1):1-26. [Persian]
- 18- Dehghani G, Yamani Douzi Sorkhabi M. Students' satisfaction of thesis conducting process and its related factors, Tabriz University of Medical Sciences. Studies in Development and Medical Education. 2009; 6(1): 1-9. [Persian].
- 19- Lee NJ. Professional doctorate supervision: Exploring student and supervisor experiences. Nurse Education Today. 2009; 29: 641- 48.
- 20- Polit DF, Beck CT. Essentials of nursing research: appraising evidence for nursing practice. 7th ed. Philadelphia, PA, USA: Lippincott Williams and Wilkins. 2009: 249.
- 21- Armitage A. Supervisory power and postgraduate supervision. The International Journal of Management Education. 2007; 6(2):18-29.
- 22- Eman MT, Noshadi MR. Qualitative content analysis. Pazhuhesh. 2011; 3(2):15-44. [Persian].
- 23- Morgan DL. Qualitative content analysis: a guide to paths not taken. Qualitative Health Research. 1993; 3(1) 112- 21.
- 24- Russell A. Postgraduate research: students and supervisor views. The Flinders University of South Australia. 1996; 1-18. [cited 11 .1. 2015]. Available from: <http://qpr.edu.au/1996/russell1996.pdf>.
- 25- Vos L. Dissertation study at the postgraduate level: A review of the literature. United Kingdom: The Higher Education Academy. 2013. [cited 11.1. 2015]. Available from: <https://www.heacademy.ac.uk/.../dissertation-study-literature-review.pdf>.
- 26- Bitchener J, Basturkmen H. Perceptions of the difficulties of postgraduate L2 thesis students writing the discussion section. Journal of English for Academic Purposes. 2006; 5(1):4-18.
- 27- Spear RH. Supervision of research students: responding to student expectations. Canberra: The Australian National University. 2000. [cited 1. 11. 2015]. Available from: <http://hdl.handle.net/1885/41534>.
- 28- Lessing AC, Schulz S. Postgraduate supervision: Students' and supervisors' perceptions. Acta Academica 2003; 35(3):161-84.
- 29- Haghdoost AA, Pourkhandani A, Afzalan F. A survey of important factors affecting the degree duration of Iranian Ph.D. students in Beritania. Research Planning in Higher Education. 2007; 12(4): 107- 24. [Persian]

- 30- Merghati-Khoei E, Zareie F, Bayat A, et al. Exploring the teaching and learning approaches from the viewpoint of postgraduate students and their lecturers. *Journal of Health Education and Health Promotion*. 2013; 1(3): 67-82. [Persian]
- 31- Abiddin ZN, Ismail A, Ismail A. Effective supervisory approach in enhancing postgraduate research studies. *International Journal of Humanities Social Science*. 2011; 1(2): 206-17.
- 32- Deist FE. The role of the promoter. *Theologia Evangelica*. 1990; 23(3): 66-8.
- 33- Hockey J. Establishing boundaries: problems and solutions in managing the PhD supervisor's role. *Cambridge Journal of Education*. 1994; 24(2): 293-305.
- 34- Moses I. Good supervisory practice. In Holdaway E (editors). *Supervision of graduate students*. *Canadian Journal of Higher Education*. 1992; 25(3): 1-29.
- 35- Ismail A, Abiddin NZ. The importance of graduate students' Needs on supervisory contribution in a Malaysian Public University. *The Social Sciences*. 2009; 4(4): 355- 65.
- 36- Pitchforth J, Beames S, Thomas A, et al. Factors affecting timely completion of a PhD: A complex systems approach. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning* 2012; 12(4):124 – 35.
- 37- McClure JW. Preparing a laboratory-based thesis: Chinese international research students' experiences of supervision. *Teaching in Higher Education*. 2005; 10(1): 3-16.
- 38- Styles I, Radloff A. The synergistic thesis: student and supervisor perspectives. *Journal of Further and Higher Education*. 2001; 25 (1): 97-106.
- 39- Sabahi Bidgoli M, Afazel MR, Sayedi Arani HR, et al. Students' viewpoints on advisors' nonverbal communication skills: a survey in schools of health and allied health sciences in Kashan University of Medical Sciences. *Iranian Journal of Medical Education*. 2012; 12(9): 656-65. [Persian].
- 40- Ghadirian L, Sayarifard A, Majdzadeh R, et al. Challenges for better thesis supervision. *Medical Journal of the Islamic Republic of Iran*. 2014; 28(32): 1-9.
- 41- Sze D. Effective student-centered PhD supervision from a social constructivist viewpoint. Development program for research higher degree supervision. Institute for Teaching and Learning, the University of Sydney; 2007. [cited 1. 11. 2015]. Available from: http://www.itl.usyd.edu.au/supervision/old_site/casestudies/files/sze.pdf.

PhD students' expectations from their supervisors: A qualitative content analysis

Rimaz SH¹, Dehdari T^{*2}, Dehdari L³

1- Associate Professor of Epidemiology, Department of Epidemiology, School of Public Health, Iran University of Medical Sciences (IUMS), Tehran, Iran

2- Assistant professor of Health Education, School of Health, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

3- Masters' candidate of statistics, School of Mathematical Sciences, Yazd University, Yazd, Iran

Received: 16 Jul 2014

Accepted: 2 Feb 2015

Abstract

Introduction: Quality of research in PhD programs increases if supervisors become aware of students' expectations from them. This qualitative study aimed to explore expectations of PhD students from their supervisors was done.

Methods: This qualitative content analysis study was conducted on 22 graduated PhD students of Iran University of Medical Sciences, in 2014. The samples were purposefully selected and interviewed. All interviews were recorded and transcribed verbatim.

Results: After analyzing and coding data, it was found that PhD students have four main expectations from their supervisors. These expectations consist of scientific support including help with selection of subject, preparation and registration of proposal, data collection and support for writing and examination of the thesis. Developing scientific skills and help with preparing manuscripts were other expectations. Emotional-social support with five categories including relationship between supervisor-student, general expectations of supervisor, supervisor personality characteristics, needed emotional skills and social activities related to thesis and finally providing adequate resources including financial support and access to facilities inside and outside the university were among the other expectations.

Conclusion: PhD students need to scientific, emotional, social and material supports from their supervisors in the process of performing thesis. These expectations should be told to supervisors.

Keywords: Expectation, supervision, student, qualitative research, dissertation, conventional content analysis

---

*Corresponding author's email: dehdarit@yahoo.com

This paper should be cited as:

Rimaz SH, Dehdari T, Dehdari L. ***PhD students' expectations from their supervisors: A qualitative content analysis.***

Journal of Medical Education and Development. 2015; 9(4): 56-71